

HAMSHIRALIK ISHI BIOETIKASI VA DEONTOLOGIYASI TAXLILI

Kabulov Azamat Ibodullayevich

Ellikqal`a Abu Ali ibn Sino nomidagi

Jamoat salomatligi tibbiyot texnikumi direktori

Muftullayeva Mexribon Tadjibayevna

Ellikqal`a Abu Ali ibn Sino nomidagi

Jamoat salomatligi tibbiyot texnikumi o'qituvchisi

Annotatsiya: Ushbu maqolada hamshiralik ishi bioetikasi va deontologiyasi taxlil qilingan.

Kalit so'zlar: etika, deontologiya, Gippokrat modeli, Paraselbs, psixologik, model.

O'zbekistonda huquqiy davlatning barpo etilishi, demokratik jamiyatning vujudga kelishi, fuqarolar soglig'ini saqlash masalasiga e'tiboming kuchayishi, jumladan, mamlakatda sog'liqni saqlash tizimining isloh etilishi barcha tibbiyot xodimlarining faoliyatini huquqiy jihatdan aniq me'yorlashni taqozo etadi. Har bir tibbiyot xodimi umum qabul qilingan axloqiy, etik va huquqiy me'yorlarga rioya qilgan holda, nafaqat o'ziga yuklatilgan vazifalarni aniq bilishi va sifatli bajarishi zarur, balki ushbu vazifalarni umuman yoki lozim darajada bajarmaganda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan javobgarlik haqida to'liq tasavvurga ega bo'lishi kerak. Axloq ijtimoiy ong shakli sifatida jamiyatda insonlarning o'zaro munosabatlarini tartibga soladi. Tarixan insonlarning birgalikdagi hayoti va faoliyati jarayonida ma'naviyat deb ataladigan va ulaming xulqini tartibga soladigan ma'lum bir odat, qoida va me'yorlar majmuasi vujudga kelgan. "Etika" atamasi ilk bor Aristotel tomonidan taklif etilgan bo'lib, u xulq ma'naviyati falsafasi va u bilan bog'liq bo'lgan me'yorlarni, ya'ni axloq nazariyasini anglatadi (A. A. Grando).

Huquq va etika bilim va amaliyotning ikki mustaqil sohasini tashkil etadi. Bunda huquq ma'naviyatning eng quyi chegarasi va ma'lum ma'nodagi minimumi hisoblanib, uning talablariga rioya etishda bilvosita yoki bevosita majburlashga imkon beriladi. Shu bilan birga etika, ma'naviyat talablari ularni ixtiyoriy, mustaqil tarzda ijro etishni nazarda tutadi.

Ma'lum bir turdagi kasbiy faoliyat bilan shug'ullanish axloq me'yorlarida o'ziga xos xususiyatlarni vujudga kelishiga sabab bo'ladi. Tibbiyot xodimlarning etikasi birinchi navbatda insonlar sog'lig'i va hayotini saqlash maqsadiga yo'naltirilgan.

Tibbiy etika - tibbiy xodimlar faoliyatining o'ziga xosligi va jamiyatdagi o'rni bilan belgilanadigan axloq me'yorlari va tamoyillari majmuasidir. U shuningdek,

tibbiy faoliyatni tartibga soluvchi axloq me'yorlari va mezonlaridan tashkil topgan kasbiy tibbiy xulq sifatida ham e'tirof etiladi.

Shartli ravishda tibbiy etikani quyidagi tarixiy modellarini farqlash mumkin:

- Gippokrat modeli (eramizgacha 460-3 77yy.). Mazkur modelning asosiy mazmuni "Qasamyod"da bayon etilgan. Ushbu model paternalizmga (lotinchadan pater - ota) asoslangan, asosiy tamoyili - "ziyon etkazma".

Paratselbs modeli (1493-1541yy.). Bu model o'rta asrlarda shakllangan bo'lib, uning tamoyillari aynan Paratselbs tomonidan nisbatan aniqroq bayon etilgan. Vrach tomonidan bemorning ishonchini qozonishga mo'ljallangan oldingi modeldan farqli ravishda, bunda paternalizmga vrach va bemor o'rtasidagi munosabatning shakli sifatida alohida ahamiyat beriladi. Ya'ni, vrachga xuddi ota, ruhiy ustoz sifatida, bemorga esa -belgilangan davolash tadbirlarini so'zsiz bajaradigan farzand, tolib sifatida qaraladi. Ushbu modelga ko'ra bemor va vrach munosabatlari o'z mohiyati bo'yicha - vrachning muruvati natijasidir. Binobarin, modelning asosiy tamoyili ham - "ezgulik, muruvvat qil".

- Deontologik model. Deontologiya atamasi (deon. (grech.)- burch) ingliz faylasufi I. Bentam (1748-1832yy.) tomonidan kiritilgan bo'lib, burch haqidagi ta'limni anglatadi. Asosiy holatlar uning "Deontologiya yoki axloq haqidagi ta'lim" kitobida bayon etilgan (1831y.). Ushbu model utilitarizm ta'limotiga asoslangan bo'lib, asosiy tamoyillari - "burchga sodiqlik", "foйда keltirish".

Bioetika modeli. "Bioetika" atamasi 1970 yilda amerikalik olim V. R. Potter (1911-2001 yy.) tomonidan taklif etilgan. Bioetika bo'yicha tashkil etilgan Strasburg simpoziumi (1990y.) ta'rifiga ko'ra, bioetika - tibbiyot valeologiya fanlari rivojlanishi jarayonida vujudga keladigan axloqiy, huquqiy, ijtimoiy muammolarni o'rganadigan bilim sohasidir. Amaliy etikaning bir qismi sifatida bioetika sohalararo fan bo'lib, asosiy maqsadi tibbiyot va biologiya fanlari yutuqlarini tadbir etish jarayonida yuzaga kelishi mumkin bo'lmagan salbiy oqibatlardan insonlar hayoti va sog'lig'ini himoya qilishdir.

Ta'kidlash lozimki, deontologiya axloqiy burch haqidagi ta'lim sifatida etikaning tarkibiy qismini tashkil etadi va vrach etikasini tibbiy faoliyatning u yoki bu vaziyatidagi ma'lum bir ko'rinishi, ya'ni kasbiy axloqning amaldagi namoyishi hisoblanadi.

Yuqorida keltirilgan barcha uch model paternalizmga va antropotsentrizm ta'limotiga asoslangan bo'lib, unga ko'ra odam oliy tirik mavjudot sifatida tabiatning barcha tirik va o'lik obyektlaridan foydalanish huquqiga ega. Mos tarzda ularning asosiy tamoyillari tibbiy xodimlarning majburiyatlaridan tashkil topgan. Xususan, barcha muhtojlarga yordam berish, shifokor sirini saqlash, bilim va ko'nikmalarini takomillashtirish, ziyon etkazmaslik, qiynash, shafqatsiz ko'rinishdagi yoki inson qadr-qimmatini tahqirlovchi harakatlarda ishtirok etmaslik.

Hamshiralik etika va deontologiyasini Florens Naytingeyl tasvirlagan quyidagi asosiy prinsiplari mavjud:

1. Insoniylik, mexr-oqibatlik, g'amxo'rlik, muruvvatlilik, muhabbat, sofko'ngillik.
2. Qayg'uga sherik bo'lish.
3. Rahmdil.
4. Be'minnat.
5. Ishchanlik, mexnatsevarlik.
6. E'tiborlik.

Bioetika antropotsentrik yo'nalishdan voz kechib, biotsentrizm tamoyillari asosida barcha tirik mavjudotga hurmat va insoniy munosabatda bo'lish zaruriyatini e'lon qilish orqali ma'naviyatni tarbiyalash, madaniyat va dunyoqarashni shakllanishiga xizmat qiladi.

Fundamental tibbiy-biologik fanlami tezkor rivojlanishi, yangi biotibbiy texnologiyalarning kashf etilishi ma'lum bir muhim vazifalarni hal etish bilan bir qatorda, tibbiy etika doirasidan chetga chiqadigan o'ta ahamiyatli boshqa yangi muammolarni yuzaga kelishiga sabab bo'ldi. Masalan, genetikaning muvaffaqiyatlari, odam genomining ochilishi nafaqat ayrim to'qimani, balki butun bir organizmni klonlash imkoniyatini yuzaga keltirdi. Transplantologiya sohasidagi muvoffaqiyatlar o'z navbatida odam va murda donorligi masalasida qator yangi muammolarni vujudga keltirdi. Sun'iy urug'lantirish, surrogat onalikdan foydalanish keng tarqalmoqda.

Zamonaviy reanimatologiya oldin umidsiz hisoblangan bemorlarni hayotga qaytarmoqda. Jinsni o'zgartirish borasida jarrohlik amaliyoti masalalari hal etildi va shu kabilar.

Tibbiyot etikasiga barcha tibbiyot hodimlari rioya qilishlari lozim. Etika kategoriyalari quyidagilar: Majburiyat, burch, qadriyat, vijdon, baxt, omad.

Kasbiy sir - yetik nuqtai nazardan birinchidan: bemorga nisbatan hurmat, insoniy fazilatlarni ulug'lash qonuniy huquqlarni himoyalash; ikkinchidan: hayot faoliyati davomida o'zlariga zarar yetkazmaslik va bemor tuzalishida muvaffaqiyatlarga erishish bo'lib hisoblanadi. Agar tibbiy hodim kasbiy sirni saqlay olsa bemorning sog'ligiga naf keltirishi mumkin.

Baxtga qarshi kasbiy sirni saqlay bilmaslik tibbiy xodimlar faoliyatida ko'p uchraydi. Buning oldini olish maqsadida bilim olish davomida talabalarni axloq-odob me'yorlari bemor bilan o'zaro munosabat, kasbiy sirni saqlay bilishlikka o'rgatish lozim. Kasbiy sirni saklash muammosi etnik muammo bo'libgina qolmay huquqiy muammo hamdir.

Tibbiyot xamshirasi muloqot chog'ida bemorning oldin kechirgan kasalliklariga xam katta axamiyat berishi, ayniqsa xavfli o'sma, yurak kasalliklari va ruxiy

kasalliklari mavjud bo'lgan bemorlarga nisbatan nixoyatda extiyotkorlik va muloyimlik bilan muomala qilish talab etiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. H.I.Shukurov, S.Q.Qanotov. Jamoada hamshiralik ishi. Toshkent - 2010. – 248b.
2. K.U. Zakirova, D.U. Toxtamatova Hamshiralik ishi asoslari. Toshkent – 2010. – 78b.
3. Gadaev A., Salihodjaeva R.K., Rahmonov N.Sh. Hamshiralar faoliyatida profilaktika.
4. Axrorov, P. Q., & Nuraliyeva, D. M. (2022). Amerika psixologiya maktabi namoyondalarining zamonaviy tadqiqotlarining oziga xos jihatlari. Педагогика и психология в современном мире: теоретические и практические исследования, 1(10), 59-61.
5. Mамурjonovna, N. D., & Ergashova, Z. (2022). Social psychological characteristics of the criminal personality. World Bulletin of Social Sciences, 16, 140-143.